

“Kıbrıs ve Doğu Akdeniz’deki Son Uluslararası Gelişmeler Işığında Değişen Türkiye, ABD ve NATO Politikaları”

The Changing Policies of Turkey, USA and NATO in Cyprus and Eastern Mediterranean in the Light of Last International Developments

Betül ALGÜR*

Başvuru Tarihi: 27.02.2020

Kabul Tarihi: 27.07.2020

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Özgürlük, sadece özgürlük adına kısıtlanabilir.

John Rawls

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin, ABD’nin ve NATO’nun Kıbrıs ve Doğu Akdeniz politikalarını incelemektir. Çalışmanın kapsamında, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz’in jeopolitik açıdan nitelikleri, bu niteliklerin Türk dış politikasına etkileri ile yerel ve küresel ölçekte getirdiği sonuçlar, Kıbrıs’ın siyasal açıdan tarihsel süreci, bölgenin sahip olduğu enerji kaynaklarının doğurduğu rekabet ortamı, yıllardır bölgesel sorun boyutunda tartışılan Kıbrıs meselesinin nasıl küresel ölçekli bir mesele haline geldiği ve bunun paralelinde ABD ile NATO’nun bu süreçteki politikaları işlenecek konular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kıbrıs¹, K.K.T.C., Doğu Akdeniz, ABD, NATO, Enerji, Liberteryen

Abstract

The aim of this study is examine of Turkey, USA and NATO’s politics in Cyprus and Eastern Mediterranean. The content of the study has got these items: The geopolitical characteristics of Cyprus and Eastern Mediterranean, the impacts of these characteristics to the Turkish foreign policy and the results of them in regional&global scale, the political history of Cyprus, competitive environment caused by the energy resources of the region, how the Cyprus issue became a global problem while it has been discussed in the regional problem for years and parallel to that the politics of USA and NATO’s policies in this process.

Keywords: Turkey, Cyprus, TRNC, Eastern Mediterranean, USA, NATO, Energy, Libertarian

** Anadolu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi, betulalgur@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3933-4599

1 Çalışmada Kıbrıs kavramı, KKTC ilanı öncesi siyasî durumu tasvir etmek ve adanın coğrafi olarak bir bütün halinde değerlendirildiği durumlar için kullanılmıştır.

Giriş

Doğu Akdeniz’de son on yılda keşfedilen doğalgaz ve petrol rezervleri bölgeyi son derece cazip bir hale getirmiştir. Bölge devletlerinin, Rusya’nın, Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’nün (NATO- North Atlantic Treaty Organization), İngiltere’nin ve Avrupa Birliği’nin (AB) bu kaynaklardan en fazla pay almak ve Doğu Akdeniz’in stratejik konumuna sahip olmak adına bölgede rekabeti söz konusudur. Gerek enerji nakil hatlarının üzerinde olması, gerek enerji kaynaklarına sahip olması ile birlikte Orta Doğu’ya ve Afrika’ya hâkimiyeti ile Doğu Akdeniz’deki egemenlik mücadelesi; uluslararası bir nitelik halini almıştır. Kıbrıs da bölgenin merkezinde olması dolayısıyla bu rekabetten doğrudan etkilenen ülkeler arasındadır. Ancak Kıbrıs’ın KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) ve GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) olarak bölünmüş siyasi yapısının yanı sıra KKTC’nin hukuksal olarak tanınmaması, GKRY’nin AB üyeliği; enerji ve haklar konusundaki egemenlik mücadelesinde, sürecin KKTC aleyhine işlemesine sebep olmuştur. Kıbrıs ile jeolojik, tarihî, beşerî, iktisadî ve siyasi bağlara sahip olan Türkiye ise, bölgede aktif bir devlet olarak faaliyet göstermektedir. Kıbrıs adasında, KKTC’de ve Doğu Akdeniz’de yaşanan gelişmeler; Türkiye’nin güvenliğini birinci derecede etkilerken; bölgede gücü elinde tutmak isteyen küresel aktörlerin faaliyetleri ise süreci çetrefilli bir duruma sokmuştur.

Bu çalışma ile Türkiye’nin, ABD’nin ve NATO’nun Kıbrıs ve Doğu Akdeniz ile ilgili politikaları ve faaliyetleri değerlendirilecektir. Çalışma Türkiye, ABD ve NATO politikaları üzerine bir inceleme olması dolayısıyla, bölgede etkin olan diğer ülke faaliyetlerinin detaylarına yer verilmeyecek; Türkiye, ABD ve NATO üçgeninde dış politika, enerji ve güvenlik çerçevesinde sınırlandırılacaktır. Çalışmada varılan sonuç, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meselesinde çözümün KKTC’nin hukuksal olarak tanınması, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de coğrafi ve hukukî olarak sahip olduğu haklar ve avantajların ilgili taraflarca kabul edilmesi, Doğu Akdeniz rezervlerinin âdil paylaşımı için bölge devletleri arasında hakkaniyete dayanan bir anlayışın geliştirilmesi yönündedir. Konunun literatüre katkı sağlayacağı alanlar; Doğu Akdeniz ve Kıbrıs adasının jeopolitik öneminin ortaya konulması, ABD ve NATO’nun Doğu Akdeniz ve Kıbrıs politikalarının uluslararası politika, enerji ve güvenlik ekseninde incelenmesi, Kıbrıs’taki siyasal süreç ve bu bağlamda Türk dış politikasının oluşum süreçlerini değerlendirilmesi olacaktır. Çalışmanın teorik çerçevesi ise, liberteryan kuram üzerinden yapılacak olup; KKTC’nin uluslararası hukuka uygun bir şekilde, bağımsız bir devlet olarak kurulması bu kuram açısından değerlendirilecektir. Çalışmada, tarihsel süreç analizine dayalı bir yöntem izlenilmiş ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

Kıbrıs ve Doğu Akdeniz’in Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Akdeniz coğrafi konum olarak üç bölgeye ayrılmaktadır: Cebelitarık-Malta Adası arası Batı Akdeniz, Malta Adası ile 27. boylam arasında kalan bölge Orta Akdeniz, bu boylamın doğusunda kalan bölge de Doğu Akdeniz olarak adlandırılmıştır (Turhan, 2016, s.20). Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin Gazze-Batı Yakası, Mısır, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Ürdün; Doğu Akdeniz bölgesinde yer almaktadır. Ancak, jeostratejik ve jeopolitik açıdan yapılan tanımlamalarda, bölgeye Yunanistan da dâhil edilmiştir (Doğan, 2014).

Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişiminde yer alması, Süveyş Kanalı üzerinden Hint Okyanusu’na, Cebelitarık üzerinden Atlantik Okyanusu’na, Türkiye üzerinden Orta Doğu’ya ve Karadeniz’e açılması; bölgenin ne derece stratejik ve merkezi konumda olduğunun göstergesidir. Sahip olduğu bu önem nedeniyle çağlar boyunca askeri, ekonomik ve siyasi çatışmalara sebep olmuştur. Bölgenin önemli stratejik değeri; son yıllarda keşfedilen petrol ve doğalgaz rezervleri ile daha da yükselmiştir.

Doğu Akdeniz; Cebelitarık, Süveyş ve Karadeniz üzerinden işleyen deniz trafiğinin kontrol noktasında olması açısından da önem teşkil etmektedir. Ayrıca Orta Doğu ve Hazar Bölgesi enerji merkezleri ve buralardaki boru hatlarının kontrol noktasındadır, 2006 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının devreye girmesi ile İskenderun Körfezi’ni etkisi altına almıştır. Bu açıdan dünya deniz ticaretinin önemli odak noktalarından biridir (Yaycı, 2012, s. 9-10).

Bölgedeki enerji kaynaklarına hâkim olmak adına bölge devletleri olarak Türkiye, KKTC, GKRY, Yunanistan, Mısır, İsrail, Lübnan ve Suriye arasında rekabet artarak; Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) belirleme konularında ihtilaflar çıkmıştır. Bölge dışı aktörler olarak, İngiltere Ağrotur ve Dikelya üslerine sahiptir (Tamçelik, 2011, s. 1531), ABD'nin bölgede 6. Filosu bulunmaktadır. (Habertürk, 2018) Ayrıca KKT.C. ve G.K.R.Y'ne ilişkin politikaları siyasi istikrarın korunması, ekonomik gelişme, demokratik ve batılı kurumların kurulması ve İngiliz üslerinin muhafazası şeklindedir. GKRY'nin AB'ye katılması ile bu talepler bir bakıma gerçekleşmiştir (Aksoy, 2013, s.175). Rusya Suriye'de askeri üsse, adada barış gücüne sahiptir (A Haber, 2019), Doğu Akdeniz Rusya'nın Ortadoğu'ya uzanan koludur. Rusya, GKRY ve Suriye ile yoğun askeri ve ekonomik ilişkilere sahiptir. Ayrıca GKRY'nin Rusya'dan hava savunma sistemleri satın alması ABD ve İngiltere'yi rahatsız etmiştir (Aksoy, 2013, s.176). Fransa'nın Akdeniz'de bir savaş gemisi bulundurması ve GKRY ile askeri üs için bir antlaşma imzalaması bölgeye yoğun ilginin göstergeleridir. AB, 1995'te Avrupa-Akdeniz Ortaklığı önermesini benimseyerek, bölgedeki iş birliği faaliyetlerini artırmış; 2004 yılında GKRY'ni AB üyeliğine alarak bölgeye olan ilgisini göstermiştir (Kaya, 2007, s.34). NATO, 1994'te başlattığı Akdeniz Diyalogu ile, bölgede iş birliği ve kalkınma çalışmalarına hız verip, hareketlara katılarak buradaki çalışmalara dahil olmuştur. Bölgenin kendi aktörleri arasındaki mücadeleye bir de bölge dışı güçlerin de dahil olmasıyla Doğu Akdeniz, Kutuplar-Kuzey Denizi, Güneydoğu Asya-Malakka Boğazı, Doğu Afrika ve Kafkaslar gibi bir «sıcak bölge» (Hot Spot) niteliği kazanmıştır (Mevlütöğlu, 2014, s.14).

Doğu Akdeniz'de uzun bir kıyı şeridine sahip olan ve Kıbrıs ile köklü bağlara sahip olan Türkiye; ulusal güvenliği ve ekonomisi için bölgede kontrolü sağlamak istemektedir. Tarihi süreçle birlikte Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz politikaları ve faaliyetleri aşağıda detaylandırılmıştır.

Türkiye'nin Kıbrıs Politikası

Jeolojik dönemin ikinci ve üçüncü zamanlarında bir çöküntü neticesinde Mersin-İskenderun bölgesinden ayrılıp bir ada haline gelen Kıbrıs, Anadolu'nun doğal bir uzantısıdır (Akarçay, Ak, 2018, s.144). Dördüncü zaman başlarında adanın İskenderun körfezi istikametinde Toros sistemi ile bağlı olduğuna dair deliller vardır (Gürsoy, 1962, s.168).

Kıbrıs adası, Türkiye için önemlidir. Kıbrıs'ın, Türkiye için önemi her şeyden önce sahip olduğu köklü tarihsel bağlara ve adada yaşayan Türk nüfusuna dayanır. Osmanlı Devleti topraklarına 1571 yılında II. Selim zamanında giren Kıbrıs, 1923 yılına kadar 352 yıl Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında 1878 yılında imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ve Berlin Konferansı sonrasında, Kıbrıs Osmanlı Devleti'ne ait olmakla birlikte, yönetimi geçici olarak İngiltere'ye bırakılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın çıkışından yararlanarak, İngiltere adayı ilhak ettiğini ilan etmiştir.

I. Dünya Savaşı sonrasında Millî Mücadele'nin kazanılması ile imzalanan 24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın 20. Maddesi ile Türkiye Cumhuriyeti, İngiltere'nin 5 Kasım 1914 tarihli Kıbrıs ilhakını tanıdığını bildirmiştir (Meray, 2001, s.7-8). Dönemin şartları ve yeni kurulan devletin içerdeki sorunlarını halletmesi zorunluluğu dolayısıyla, Lozan'da Kıbrıs konusunda ısrarcı olunamamıştır. Ancak bu, Kıbrıs'tan vazgeçildiği anlamına gelmemektedir. Türkiye için Kıbrıs 1960'larla birlikte, "milli bir dava" niteliğini almıştır. Yunanistan'ın adayı kendi topraklarına katmak istemesi (Enosis), bunun kabulü için İngiltere ve ABD'ye üs önermesi ancak bunun İngiltere tarafından reddi neticesinde; Yunanistan konuyu BM'ye taşıyarak soruna uluslararası bir boyut kazandırmış; 1955 Londra Konferansı ile Türkiye de taraflar arasında yerini almıştır (Çakar, 2002, s.321). Yunanistan'ın Enosis tezine karşılık, Türkiye adanın Türkiye ile birleşmesini öngören Taksim tezini savunmuştur. Ancak bu tezlerden ziyade, İngiltere'nin öne sürdüğü bağımsız bir devlet kurma fikri taraflarca kabul edilmiştir. 1959 yılında Zürih ve Londra Antlaşmaları ile varılan mutabakat sonucunda 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Kurucu belgeleri arasında i) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Temel Antlaşma, ii) İngiltere, Yunanistan, Türkiye ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında Garanti Antlaşması, iii) Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında İttifak Antlaşması vardır (Fırat, 2001a, s. 610).

Rumların Yunanistan’a bağlanmak için çatışmalar çıkarması, anayasayı silah zoruyla tek taraflı olarak değiştirmeleri gibi sebeplerle bu devletin ömrü üç yıl olmuş; 1964 yılında Türkler sığınmak zorunda kaldıkları bölgelerde yeşil hat oluşturmuş ve adaya BM Barış Gücü askerleri gelmiştir (Fırat, 1997, s. 56-67). Rumların Kıbrıslı Türklere karşı olan silahlı eylemleriyle artan çatışmalar neticesinde, 1964’te Türkiye adaya müdahale etmek istemiştir. Ancak ABD Başkanı Johnson’un mektubu bu girişimi engellemiştir. Johnson, Türkiye’nin yapacağı bir hareketin Sovyet müdahalesine yol açacağını ve olası bir Sovyet müdahalesinde Türkiye’nin NATO şemsiyesi altında korunmayacağını belirtmiştir (Dışişleri Belleteni, 1966, s.100-103). Johnson’un mektubu, Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahiptir. Türkiye Soğuk Savaşın ortasında ABD ve NATO tarafından yalnız bırakılan bir ülke olarak, tek boyutlu Batı odaklı dış siyasetini sorgulamaya başlamış ve çok yönlü bir dış politika arayışına girmiştir (Fırat, 1997, s.150). Sovyetler Birliği ve Üçüncü Dünya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek için çaba harcamaya başlamıştır.

Adadaki BM askerlerinin çatışmayı durduramaması ve Rumların Kıbrıslı Türkleri imha politikalarına devam etmeleri sonucunda, Türkiye garantör devlet olmanın getirdiği yasal hakkını kullanarak, 20 Temmuz 1974 yılında adaya Barış Harekâtı yapmıştır. 1974 Barış Harekâtı sonrasında Yunanistan tepki olarak NATO’nun askeri kanadından çekilirken; ABD, 1975’ten itibaren Türkiye’ye silah ambargosu uygulamaya başlamıştır. Türkiye bu karara karşılık olarak, tüm Türk-Amerikan ortak savunma tesislerinin Türk silahlı kuvvetlerinin tam kontrolüne devredildiğini ilan etmiş; Karamürsel, Sinop, Diyarbakır ve Belbaşı’ndaki Amerikan istihbarat merkezlerinin faaliyetlerini durdurmuş, sadece İncirlik üssünün NATO amaçları için kullanılacağını ilan etmiştir. Ancak, ABD’nin Ortadoğu’da İran’ı kaybetmek üzere olduğu bir zamanda Türkiye topraklarında Amerikan üs ve faaliyetlerinin durdurulmuş olması, ABD’yi bölgede zayıflatan bir unsur olduğu için, ABD 1978 yılında ambargoyu kaldırmıştır. Akabinde Türkiye, ABD üslerinin faaliyetlerine yeniden izin vermiştir (Uslu, 2016, s.322). Kıbrıslı Türkler, yeşil hattın kuzeyinde ayrı yaşamaları sonucu, 1975’te “Kıbrıs Türk Federe Devleti’ni ve 15 Kasım 1983’te “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni (KKTC) ilan etmişlerdir.

KKTC’nin ilanı, adanın hukuki statüsüne ilişkin sorunları da gündeme taşımıştır. KKTC, 1983 yılında kurulduğunda BM Güvenlik Konseyi, 18 Kasım 1983 tarihli 541 sayılı kararla, KKTC’nin ilanını geçersiz kabul etmiştir (Fırat, 2001b, s.108). Güvenlik Konseyi’nin bir yargı organı olmamasına rağmen, bir yargı organı kararı alması eleştirilmiştir. Eleştirilerin çıkış noktası, BM Güvenlik Konseyi kararlarının sadece uluslararası barışın sağlanması ile ilgili sınırlı bir yargısal yetkiye sahip olması gerektiğidir. Konsey, bir yargı makamının görev alanına girerek, Kıbrıslı Türklerin kendi kaderini tayin etme hakkını kullanmasını engellemiştir (Erçakıca, 2013, s.130). Ayrıca bu karar, Kıbrıslı Türklerin baskı altında yaşamama haklarını da hiçe saydığı için eleştirilmektedir. ‘De facto’ (fîlen) tanınan bir devlet olarak KKTC’nin, Türkiye’nin kuvvet kullanma yöntemi ile meydana geldiği yönündeki temel algı nedeniyle ‘de jure’ (hukuki) olarak tanınmamaktadır. Oysa ki, karşıt görüşe göre müdahalenin yapıldığı 1974 yılı ile KKTC’nin kurulduğu 1983 yılı arasında dokuz yıl vardır; KKTC, Türkiye’nin müdahalesi sonucunda kurulmamıştır (Aksar, 2012, s.215). Uluslararası hukukta devlet en az üç temel öğenin bir araya gelmesinden oluşmaktadır: İnsan topluluğu, ülke ve kendi üstünde herhangi bir otoriteye bağlı olmayan bir siyasal yönetim (Pazarıcı, 2003, s.140). KKTC, tüm bu öğelere sahip olması bakımından her halükârda bir devlet statüsüne sahiptir.

Uluslararası Adalet Divanı’nın Kosova ile ilgili olan Tavsiye Kararı, KKTC açısından emsal sonuçlara sahiptir. Tavsiye kararında net bir şekilde belirtildiği gibi mahkeme, yıllardır çatışmalardan dolayı harap olmuş belirli bir yerde yaşayan bir insan topluluğunun; nihai politik statüye ve sürekliliği olan politik bir yapıya sahip olması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Ayrıca diğer devletler tanısın ya da tanımasın, uluslararası hukuk bağımsızlık ilanının yasaklanamayacağını belirtir. Dolayısıyla bağımsızlık ilanı uluslararası hukuka aykırı değildir. KKTC bu şartlara sahip bir şekilde kurulmuştur. 1963 yılından beri, Kıbrıslı Türklerin temel insan hakları ve özgürlükleri Kıbrıs Cumhuriyeti otoriteleri tarafından devamlı ve artarak ihlal edildiği için ve BM bu ihlalleri durdurmak konusunda başarısız olduğu için; geriye Türklerin kendi bağımsızlıklarını ilan etmelerinden başka bir seçenek kalmamıştır (Doğan, 2013, s.164-167).

Kıbrıslı Türkler, temel insanî ihtiyaçlarının giderilmesi ve haklarının kazanımı için KKTC'yi kurmuşlardır. Çağdaş liberalizmin öncüsü John Rawls'un dediği gibi; adalet toplumsal kurumların en önemli erdemidir (Rawls, 2017, s.35). Her insanın adaletten kaynaklanan bir dokunulmazlığı vardır, tüm toplumun refahı bile bu dokunulmazlığın üzerinde değildir; bu nedenle adalet daha büyük ya da daha iyiyi paylaşanlar tarafından, diğer bazılarının özgürlüğünü kaybetmesini reddeder (Rawls, 2017, s.57).

Rawls'un çağdaşı Robert Nozick'in ütopya devlet modelindeki tanımlama, bir ölçüde KKTC'nin bağımsız bir devlet olmasına uyarlanabilir. Nozick'in ütopya devleti, "insanların özgürce ve gönüllü olarak bir araya gelip ideal bir topluluk içinde kendilerince iyi olan bir yaşam tarzını sürdürmeye çalışacakları, fakat hiç kimsenin kendi ütopya vizyonunu başkalarına empoze edemeyeceği bir yerdir." (Nozick, 2000, s.389). KKTC'de yaşayan Kıbrıslı Türkler, Rumlardan ve onların dayattığı iradeden ayrılıp; kendi iradeleri doğrultusunda, hak ve özgürlüklerini yaşamak adına, gönüllü olarak, kendileri için en ideal olduğuna inandıkları devleti kurmuşlardır. Nozick, "haklar esastır ve siyasi yapıların meşrulukları bireyin haklarını ihlâl etmemelerine bağlıdır" der (Nozick, 2000, s.12). Liberteryan kuramın altını çizdiği değerler ölçüsünde, artık hiçbir devletin ya da örgütün kendi iradelerini KKTC'ye dayatma hakkı yoktur.

De jure olarak tanınsın ya da tanınmasın, uluslararası hukukun gerektirdiği şekilde bağımsızlığını ilan eden KKTC, sonrasında tecrit politikaları ve ambargolara maruz bırakılmıştır. Bağımsızlık sonrasında yaşanan gelişmeler aşağıda detaylandırılmıştır.

KKTC'nin İlanı Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

12 Eylül 1980 askeri darbesinden dolayı Avrupa ile ilişkileri soğuyan Türkiye, Üçüncü Dünya ülkeleri ve ABD'ye yakınlaşmaya başlamıştır. Askeri dönemde, Türkiye Yunanistan'ın NATO'ya dönüşüne herhangi bir taviz almadan, ABD yardımı karşılığında onay verirken; Kıbrıs sorununun dış ilişkilere ipotek koyduğu ve normal seviyelere inmesi gerektiğine dair düşünceler hâkim olmuştur (Bostanoğlu, 1999, s.467).

17 Eylül 1990'da Kıbrıs Rum Yönetiminin AB üyelik başvurusu, Komisyona havale edilmiştir. Türkiye bu sürecin BM bünyesinde gerçekleştirilen görüşmelere ket vurduğunu sık sık dile getirerek, ABD ve AB ülkeleri nezdinde temaslarda bulunmuştur. Ancak Türkiye, 1995'te AB ile Gümrük Birliği Anlaşması karşılığında, AB'nin Rumlarla üyelik görüşmelerine engel olmamıştır. ABD'nin teşvikiyle Yunanistan, Türkiye ile Gümrük Birliği'nin imzalanmasına karşı vetosunu kaldırırken (Yunanistan, 1981'de AB'ye tam üye olmuştu); Türkiye de adanın bütününe temsilen Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti olarak üyelik görüşmelerine itiraz etmemiştir. Türkiye 1997 yılında KKTC ile Ortaklık Konseyi Anlaşması imzalayarak, GKRY ve AB'nin girişecekleri işbirliğinin benzerini KKTC ile gerçekleştirmiştir. Başlangıçta ABD ve AB, Kıbrıs meselesine çözüm bulma konusunda sürece dahil olmak istemeseler de Yunanistan'ın ve Rumların ısrarcı politikaları sonucu Kıbrıs sorununda taraf haline gelmişlerdir. Kıbrıs konusu, 1990'da ABD Başkanı Bush ile Sovyet lideri Gorbaçov arasındaki Camp David zirvesinde ve 1996'da ABD Başkanı Clinton'un Kıbrıs Özel Temsilcisi Holbrooke'un Bosna modeli çerçevesinde tartışılmış ancak sonuç alınamamıştır. AB 1997 yılında Lüksemburg zirvesinde, GKRY ile tam üyelik görüşmelerine başlama kararı almış ama Türkiye üyelik müzakeresine açılacak ülkeler arasında gösterilmemiştir. Türkiye'nin buna tepkisi, iki kesimli federal çözüm anlayışı yerine, KKTC'nin eşit ve egemen bir devlet statüsünde tanınması yönünde bir politika izlemek olmuştur (Uslu, 2001, s.270-279).

Türkiye, GKRY'nin AB üyelik sürecine yönelik olarak, AB'nin 1960 Antlaşmalarının hukuksallığı yok saydığını, 'fait accompli' (oldu-bitti) durumu yaratarak adadaki bölünmüşlüğü sürekli hale getirdiğini belirtmiştir. Bu durumda KKTC ile Türkiye'nin bütünleşmesinin kaçınılmaz olacağına dair mesajlar vermekten geri kalmamıştır (Cem, 2001, s.s.146-147). Türkiye'nin KKTC ile ilgili yeni söylevi, Kıbrıs'ın kendi güvenliği ve ileride petrol ve doğalgaz terminali olacağı düşünülen İskenderun limanının güvenliği açısından önemi üzerine yoğunlaşmıştır (Sönmezoglu, 2004, s.580).

1997'de GKRY'nin, Sovyetlerden S-300 füzeleri alma girişimi, gerginliği artıran diğer bir unsurdur. Türkiye'nin hava gücüne karşı olan füzeler, savunma sistemiyle sınırlı olmayıp, Türkiye'nin güney bölgelerini vuracak kapasiteye sahipti. Bu bağlamda Yunanistan'ın ve GKRY'nin “Ortak Savunma Doktrini çerçevesinde Türkiye'yi denizden çevreleme girişiminin, Yunanistan anakarasından başlayan Girit-Rodos hava üsleriyle devam eden ekseninin Kıbrıs ayağı olarak düşünüldüğünde Türkiye açısından dikkate değer bir tehdit unsuru olabilecektir” (Sönmezoglu, 2004, s.576). GKRY'nin adadaki Türk askerinin çekilmesine yönelik koz olarak kullandığı bu silahlar, ABD'nin baskısı sonucu G.K.R.Y. yerine Girit'e yerleştirilmiştir.

2000'li yıllara gelindiğinde Kıbrıs sorununa ilişkin BM düzeyinde çabalar yoğunlaşmıştır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak birleştirilmesini öngören ‘Kıbrıs sorununa kapsamlı çözüm temeli’ planını; 11 Kasım 2002'de ilk hali olmak üzere, 29 Mart 2004'te ek düzenlemelerle sunmuştur. Kıbrıs'ın AB'ye bir bütün olarak girebilmesi için çağrıda bulunmuş ve referandum kararı alınmıştır. Annan Planı, KKTC'de ve Türkiye'de bir iç politika anlaşmazlığı şeklinde kendini göstermiştir. Türkiye'de 2002 seçimlerinde iktidara gelen Ak Parti'nin, Kıbrıs sorununun Türkiye'nin AB üyeliğinde engel oluşturduğu görüşünde olması nedeniyle, Türkiye'nin Kıbrıs politikası da değişmiştir. Plana KKTC'de Ulusal Birlik Partisi ve Cumhurbaşkanı (Rauf R. Denktaş) hayır derken; hükümetin çoğunluk partisi Cumhuriyetçi Türk Partisi lideri (Mehmet Ali Talat) evet demiştir. Türkiye'de ise ‘ver-kurtulcu’ ve ‘statüko taraftarı’ bir ortam oluşmuştur. 24 Nisan 2004 referandumunda Kıbrıslı Türkler %65'e varan oyla ‘evet’ derken, Rumlar AB'nin kendilerine getireceği avantajlar ve Türklerle yaşamak istememeleri neticesinde %75,8 oyla ‘hayır’ demişlerdir. Aradan geçen bir hafta sonrasında, 1 Mayıs 2004'te GKRY adanın tamamını temsilen AB'ye üye olmuştur (Bayraktar, 2015, s.17-20).

AB'nin hukuki olarak buna yetkisi olup olmadığı, BM ilkeleri ve 1960 kurucu antlaşmaları çerçevesinde tartışmalı olmakla birlikte, GKRY'nin bu üyeliği, AB-Türkiye ilişkilerinde söz ve veto yetkisine sahip olması sonucunu doğurmuştur (Doğan, 2012, s.43). Ayrıca, KKTC'nin sadece Türkiye tarafından tanınıp, uluslararası boyutta tanınmaması; sahip olduğu hakları savunması konusunda zorluklar çıkarmaktadır.

AB, KKTC'yi tanımayıp, AB'nin dışında bırakarak ve sadece GKRY'nin sosyal, siyasi ve ekonomik açılardan avantajına olacak şekildeki düzenlemeleriyle, kendi kurduğu birliğin temelindeki unsur olan ‘hak’, ‘birlik’ ve ‘adalet’ kavramlarını; GKRY lehine istismar etmiştir. Oysa ki, Rawls'un belirttiği gibi “adalet tarafından korunan haklar, siyasal pazarlıklara veya sosyal çıkar hesaplarına konu edilemez” (Rawls, 2017, s.57).

KKTC'nin tanınma sorunu ve GKRY'nin Kıbrıs adasının tamamını temsilen AB üyeliği, uluslararası ilişkilerde problem olmaya devam ederken; Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji yatakları, sorunu bölgesel perspektiften küresel boyutlara taşımıştır.

Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikaları

Doğu Akdeniz ve dolayısıyla Kıbrıs adası, son yıllarda keşfedilen doğalgaz ve petrol kaynakları açısından, büyük güçlerin rekabet alanı haline gelmiş olsa da Türkiye için kaynakları olsun ya da olmasın tarihsel perspektiften her daim değerli ve önemli olmuştur. Bu öneme ek olarak bölge, Türkiye'nin ulusal güvenliğinde ve ekonomisinde şu noktalar açısından önemli rol oynamaktadır: a) G.K.R.Y.' de konuşlandırılacak askeri kuvvetler, orta/uzun menzilli füzeler Türkiye'nin güney sahillerini ve Anadolu'yu etkisi altına alabilir. b) Türkiye'nin güney sahillerinin denizden/havadan güvenliğini sağlamakta olan ada, bu bölgedeki kuvvetler için ileri bir harekât üssü, iklim üssü vazifesi görmektedir. c) Yunanistan'ın Ege Denizi'nde sahip olduğu adalar dolayısıyla Batı'dan kuşatılan Türkiye için Kıbrıs adası; güneyden Akdeniz'e çıkışı, stratejik savunma derinliğini sağlamaktadır. d) Kıbrıs, Ortadoğu'yu, petrol bölgelerini ve Anadolu'yu menzili içine alacak kapasitede olan füzelere rampa, uçaklara da pist hizmeti verecek batmayan bir uçak gemisi niteliğindedir. e) Kıbrıs, Akdeniz'deki ve Doğu Akdeniz'deki ve bütün deniz ticaretini ve deniz ulaştırma noktalarını kontrol edebilecek konumdadır. f) Kafkas, Hazar havzası ve Musul-Kerkük petrollerinin ve doğal gaz boru hatlarının ulaştığı İskenderun Körfezi'ni ko-

ruma ve kontrolüne sahiptir. g) Yeni gelişmekte olan Asya ekonomik pazarının batı kapısı Türkiye'dir. Asya'nın dünya ile deniz bağlantısını Türkiye'nin Akdeniz kapısı sağlayacaktır, bu kapı da Kıbrıs'tır. ğ) Kıbrıs, Türkiye'nin en önemli ithalat ve ihracat limanlarından olan ve NATO'nun Ortadoğu'daki bir harekâtında silah/malzeme/personel transferi için kullanılmak üzere 'hub-port (toplanma limanı)' limanı olarak benimsediği Mersin ve İskenderun' giriş ve çıkışı kontrol etmektedir. h) KKTC'de 350.000 Türk nüfusu yaşamaktadır (Kıbrıs Postası, 2019) h) Türkiye'nin bu nüfusun yaşam hakkını, temel hak ve özgürlüklerini korumak gibi millî, tarihî, hukukî ve insanî görevleri vardır (Akarçay ve Ak, 2018, s. 147-148).

Keşfedilen yeni hidrokarbon kaynaklarıyla birlikte Doğu Akdeniz'de Kıbrıs'ı çevreleyen alanda, dört önemli enerji sahası ortaya çıkmıştır: "Afrodit: Kıbrıs Adası'nın güneyindeki saha, Leviathan: Kıbrıs Adası ile İsrail arasında (Afrodit'in güneydoğusunda) kalan saha, Nil: Kıbrıs Adası ile Mısır arasında kalan saha, Herodot: Kıbrıs Adası ile Girit Adası'nın güneydoğusunda kalan sahadır" (Kedikli ve Çağlayan, 2017, s.126).

"Jeolojik Araştırmalar Merkezi (USGS-US Geological Survey) tarafından yayınlanan raporda, Kıbrıs, Lübnan, Suriye ve İsrail arasında kalan bölge olan Leviathan Havzasında 3,45 trilyon metreküp (122 trilyon kübik feet) doğalgaz ve 1,7 milyar varil petrol bulunduğu tahmin edildiği belirtilmektedir. Nil Delta Havzasında ise yaklaşık 1,8 milyar varil petrol; 6,3 trilyon metreküp (223 trilyon kübik feet) doğalgaz ve 6 milyar varil sıvı doğalgaz rezervi olduğunun tahmin edildiği, Kıbrıs Adası'nın çevresinde ise 8 milyar varil olduğu söylenen petrol rezervinin yaklaşık değerinin 400 milyar dolar olduğu açıklanmıştır. Ayrıca "Herodot" olarak adlandırılan Girit'in güney ve güneydoğusundaki alanda biri 1,5; diğeri 2 trilyon metreküp olmak üzere toplam 3,5 trilyon metreküplük doğalgaz bulunmaktadır. Bu bağlamda; Doğu Akdeniz'de yaklaşık olarak toplam değeri 1,5 trilyon dolar olan 30 milyar varil petrole eşdeğer hidrokarbon yatakları bulunduğu değerlendirilmektedir." (Yaycı, 2012, s.10-11).

Doğu Akdeniz'de doğalgaz arama çalışmalarında yaşanan gerginlikler sebebiyle AB, İsrail, GKRY, Mısır, Lübnan ve ABD, Türkiye'yi devre dışı bırakarak; "Doğu Akdeniz Doğalgaz Forumu" oluşturmuşlardır. Doğu Akdeniz'deki ülkeler, MEB alanlarını belirlemek için ikili anlaşmalar yapmaktadırlar. Bugüne kadar GKRY, Libya, Suriye, Lübnan ve İsrail tarafından MEB ilan edilmiştir. GKRY'nin diğer ülkeler ile imzaladığı anlaşmaların, Türkiye ve KKTC'nin haklarını ihlâl etmesi nedeniyle hakkaniyete uygun değildir (Kısacık ve Erenel, 2019, s.52-58).

1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi taraflara şerh koyma hakkı tanımadığı için Türkiye BM Deniz Hukuku Sözleşmesini imzalamamıştır. Türkiye 1986 yılında Karadeniz için 200 mil olarak ilan ettiği MEB'i; Akdeniz için ilan etmemiştir (Duman, 2019, s.222).

GKRY, 2 Nisan 2004'te sözde "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına MEB ilanında bulunmuş; 2003'te Mısır, 2007'de Lübnan ve 2010'da İsrail ile MEB sınırlandırma antlaşmaları imzalamıştır. Ayrıca GKRY 2007'de 13 adet petrol arama ruhsat sahası ilan etmiştir ve bunlardan 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı sahalar; Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı ve muhtemel MEB'i ile kısmen örtüşmektedir. (Yaycı, Kriterdergi, 2020)

GKRY'nin 2003 tarihinde Mısır ile MEB sınırlandırma antlaşması imzalamasından sonra; Türkiye, 2 Mart 2004 tarihinde BM'ye bir nota vermiştir. "Doğu Akdeniz'de özellikle 32° 16' 18" meridyeninin batısında kalan sahalarda, MEB veya kıta sahanlığı sınırlandırmasının Türkiye'nin yerleşik uluslararası hukuktan doğan 'ab initio' (başlangıçtan beri) ve 'ipso facto' (fiilen) mevcut hukuki egemen haklarını ilgilendirdiğini; 32° 16' 18" meridyeninin batısında MEB ve kıta sahanlığı sınırlandırmasının bölgedeki ilgili devletler arasında hakça (equity) ilkelere dayalı antlaşmalarla gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Uluslararası hukuktan kaynaklanan bu sebeplerle, söz konusu antlaşmayı tanımadığını ve deniz yatağı, deniz yatağının altı ve üzerindeki su kitlesi dahil olmak üzere 32° 16' 18" meridyeninin batısında sınırlandırma sahası ile ilgili tüm hukuki haklarını saklı tuttuğunu bildirmiştir. Son olarak da bir bütün olarak Kıbrıs'ı yani Kıbrıslı Türkleri ve Kıbrıslı Rumları birlikte temsil edecek hukukî ya da fiilî tek bir otorite bulunmadığına işaret etmiştir." (Başeren, 2010, s.28-29).

Türkiye, 2006 tarihinde Akdeniz Kalkını Harekatı’na başlamıştır. 21 Eylül 2011’de Türkiye ve KKTC arasında eşit uzaklık ilkesi temelinde “Akdeniz’de Kıta Sahaneliği Sınırlandırılması Hakkında Antlaşma” imzalanmıştır. Ertesi gün KKTC Bakanlar Kurulu, Kıbrıs Adası’nın güneyindeki sahalarda petrol ve doğalgaz aranması için Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’na ruhsat tahsis etmiştir (Kısacık ve Erenel, 2019, s.59).

Türkiye 12 Mart 2013’te AB ve BM’ye verdiği notada 32° 16’ 18” Doğu boylamından başlayan ve Mısır-Türkiye kıyıları arasındaki ortay hattı takip eden, 28° Doğu boylamı arasında kalan alanın Türk kıta sahanlığı olduğu, 28° Doğu boylamının batısında kalan kıta sahanlığının ise ilgili ülkelerin katılımı ile yapılacak bir antlaşma ile belirleneceği bildirmiştir. 13 Kasım 2019 notası ile 28° Doğu boylamının batısında, Türk kıta sahanlığının batı sınırının ilgili adaların karasularından geçtiği ve adaların Türk kıta sahanlığını kapatamayacağını deklare etmiştir. GKRY tarafından 17 Eylül 2019’da sözde 7 nolu parsel için de ENI ve TOTAL firmalarıyla antlaşma imzalanmış, ayrıca sözde 2, 3, 8, 9 nolu parsellere antlaşmayla TOTAL firması da dahil edilmiştir. GKRY tarafından 2019-2020 döneminde 9 farklı sondaj faaliyetinin hedeflendiği açıklanmıştır. GKRY’nin yanı sıra Yunanistan’ın Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis adalarını birleştiren hayali bir hattı esas alarak Mısır ve Libya ile münhasır ekonomik bölge sınırı çizme çabaları da sürmektedir (Yaycı, 2020).

Şekil 1. Antlaşma Haritası

NTV, (2019)

Türkiye, Libya ile 27 Kasım 2019’da “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat” imzalamıştır. Bölgedeki dengeleri bozan bu mutabakat, hakça paylaşım ilkesini öne çıkararak; Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de savunduğu kıta sahanlığı ve MEB sınırlarını içermektedir. Libya antlaşması Türkiye’nin Doğu Akdeniz politikasında hukuki ve siyasi açıdan önemli bir kazanımdır. 2011’de Türkiye ile KKTC arasındaki Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Antlaşması’ndan sonra, Türkiye’nin bölge ülkeleriyle yaptığı ikinci antlaşmadır (Anadolu Ajansı, 2019).

Bu antlaşmanın bir diğer önemi, Türkiye’nin uzun yıllar boyunca deniz yetki alanlarını dikey hatlar üzerinden oluşturmaya çalışması ve bu nedenle sadece Mısır ile bu tür bir antlaşma yapma düşüncesinde olması idi. Libya ile yapılan antlaşma ise Türkiye’nin dünya üzerindeki eğilimli duruşundan yola çıkarak diyagonal hatların oluşturulması sonucunda Akdeniz’in karşı kıyısındaki sahillere ulaşılması sayesinde gerçekleşti. Türkiye bu sayede İsrail ve Lübnan gibi ülkelerle de benzer antlaşmalar yapabileceğini kaydetmiştir (BBC News, 2019).

“Bu mutabakat ile; ilk defa Türkiye bir kıyıdaş devlet ile MEB sınırlandırma anlaşması imzalamış, hukukî ve meşru zemin elde edilmiş, siyasi üstünlük ele geçirilmiş, deniz yetki alanlarımızın batı sınırı uluslararası hukuka uygun bir şekilde belirlenmiş, uluslararası kamuoyuna hukuk ve diplomasi araçlarını kullandığımız mesajı verilmiş, Türkiye ile Libya arasında sınırlandırılan deniz yetki alanı şeridi, Yunanistan ile GKRY-Mısır arasında bir kalkan şeklinde yer almış, Türkiye için Doğu Akdeniz’de en kötü senaryo olan Yunanistan-Mısır ve Yunanistan-GKRY arasında sınırlandırma anlaşması yapma olanağı ortadan kaldırılmıştır.” (Yaycı, Kriterdergi, 2020).

Türkiye Doğu Akdeniz’de haklarını koruma mücadelesi verirken, diğer taraftan ABD’nin GKRY ve Yunanistan yanlısı politikalarına karşı tetikte olup, NATO ile de çeşitli hareketler yürütmüştür.

Şekil 2. Libya Mutabakatı

N GAZETE

ABD ve NATO'nun Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Politikaları

1960'lı yıllarda Ortadoğu'da prestijini kaybeden İngiltere'nin rolünü ABD'ye devretmesi, ABD'nin bölgede Sovyetleri engellemeye çalışması ve İsrail'i korumak istemesi gibi nedenlerle ABD Kıbrıs ile ilgilenmiştir. ABD, 1963 yılına kadar İngiliz üslerinin devamlılığını sağlama ve BM doğrultusunda hareket etme politikaları izlerken; bu tarihten sonraki politikası NATO'nun güneydoğu kanadının bütünlüğünü sağlamak olmuştur (Çakar, 2002, s.327). 1964'te çatışmaların önlenmesi için Amerikalıların adaya NATO gücünü konumlandırma önerisi, Rum lider Makarios tarafından reddedildikten sonra konu BM'ye taşınmıştır. Soğuk Savaş'ın getirdiği ortamın etkisiyle, konunun uluslararası platformlarda tartışılmasını ve NATO'nun prestijinin sarsılmasını istemeyen ABD, sorunun iki NATO ülkesi olan Yunanistan ve Türkiye arasında çözülmesinden yanaydı. ABD'nin Kıbrıs meselesine ilişkin çözümü; Türkiye'ye tavizler verip, Yunanistan ile Kıbrıs'ı birleştirmektir (Uslu, 2016, s.312). “Süveyş Kanalı'nın yeniden ulaşılabilir olma olasılığı, Sovyetler Birliği'nin Doğu Akdeniz'deki varlığını önemli derecede artırması, petrol taşıma yollarının korunması gerekliliği ve bölgedeki enerji kaynaklarının garanti altına alınması zorunluluğu” (Uslu, 2016, s.315) gibi faktörler, ABD'nin Kıbrıs'a verdiği önemin nedenleri olmuştur.

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle “ABD, Türkiye’yi bölgesinde aşırı eğilimlere ve radikal İslamî akımlara karşı bir üs ve panzehir, Türkî ve İslamî toplumlar için demokratik ve laik bir model ve İsrail için yakın bir müttefik olarak düşündüğü için BM Güvenlik Konseyinde, Türkiye’nin Kıbrıs sorunu nedeniyle çok zor durumlara düşmesinin önüne geçebilmektedir” (Uslu, 2001, s. 264).

Soğuk Savaş sonrasında ABD’nin Akdeniz’e verdiği önem, üç başlıkta incelenebilir: a) Akdeniz Avrupa’nın güvenliğinin önemli bir unsurudur. b) Akdeniz, Atlantik, Hint Okyanusu, Basra Körfezi ve Asya Pasifik bölgesi arasında kuvvet transferi için önemli bir yoldur. c) Akdeniz’de, Libya, Mısır, Suriye, Irak, Filistin ve Kıbrıs gibi çatışma ve potansiyel çatışma noktaları vardır. ABD, Rusya ile artan gerilimden dolayı Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz’de aktif bir faaliyet içindedir (Tarakçı, 2019, s.3-4).

Akdeniz’in güvenliği ile ilgili olarak NATO, 1994’te Akdeniz Diyalogu’nu başlatmıştır. Diyalog, NATO üyesi olmayan 7 devletten oluşmaktadır: Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Moritanya, Fas ve Tunus. Akdeniz Diyalogunda, Akdeniz’deki güvenlik ve istikrarın Avrupa’nın güvenliği ile yakından ilişkili olduğu ve bunun işbirliğinin ve müttefik politikalarının önemli bir bileşeni olduğu gibi NATO’nun Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamına uyumunda da bütünleyici bir parçası olduğu belirtilmiştir. Akdeniz diyalogunun amacı; bölgesel güvenlik ve istikrara katkıda bulunmak, karşılıklı anlayışı başarmak, diyalog ülkeleri arasında NATO hakkındaki yanlış anlamaları yok etmektir. Diyalogun prensipleri ise, ayrımcılık yapmama (non discrimination), kendini farklılaştırma (self-differentiation), kapsayıcılık (inclusiveness), iki-yönlü sorumluluk (two-way engagement), empoze etmeme (non-imposition), tamamlayıcılık ve birlikte güçlendirme (complementarity and mutual reinforcement) ve çeşitlilik (diversity) (NATO, 2015).

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Ekim 2001’de, Akdeniz’deki terörist faaliyetlerin tespiti ve caydırılması odaklı ‘Etkin Çaba Operasyonu’ (Operation Active Endeavour) başlatılmıştır. Operasyonun amacı, Akdeniz’deki terör eylemlerini caydırmak, gemilerin kontrol ve güvenliğini sağlayarak dünya ticaret rotalarında güvenliğe yardımcı olmaktır (NATO, 2016a).

İstanbul’da düzenlenen 2004 Zirve toplantısında, NATO, Akdeniz diyalogu için iddialı ve genişletilmiş bir çerçeve kurmak için ortakları davet etmiştir. Amaç daha güçlü pratik işbirliği aracılığıyla bölgesel güvenlik ve istikrara katkıda bulunmak, var olan politik diyalogun güçlendirilmesi, birlikte çalışabilmeyi başarmak, savunma reformları geliştirmek ve terörizmle mücadelede katkıda bulunmaktır (NATO, 2015).

Doğu Akdeniz’de, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattının 2006 yılında faaliyete geçmesinden sonra deniz ticaretinin önemli odak noktalarından biri haline gelen Doğu Akdeniz’deki deniz ulaştırma hatlarının korunması ve güvenliğinin sağlanması gerekmiştir. Bu açıdan Türk Deniz Kuvvetleri Nisan 2006 yılı itibarıyla Doğu Akdeniz’de, ‘Akdeniz Kalkanı Harekâtı’ başlatmıştır. NATO’nun ‘Etkin Çaba Harekâtı’ ile desteklenen Akdeniz Kalkanı Harekâtı kapsamında, Türkiye adına faaliyet gösteren araştırma gemilerini koruma ve destek sağlama, Türk deniz yetki alanlarında diğer ülkeler adına izinsiz araştırma faaliyetinde bulunan araştırma gemilerini ikaz etme ve Türk makamlarının izni olmadan yapılan araştırma faaliyetlerini engelleme, bölgedeki ticarî gemilerin tespit ve teşhisinin yapılması sağlanmaktadır. NATO’nun Ekim 2006 Riga zirvesindeki bildirisinde ‘Enerji Güvenliğinin Sağlanması’nın Önemi ve bu konudaki Millî ve Uluslararası Girişimlerin Desteklenmesini Vurgulayan’ ifadesi; Akdeniz Kalkanı Harekâtını destekler niteliktedir (T.C. DZKK, 2015).

Etkin Çaba Harekâtı Operasyonu Ekim 2016’da sona ermiş ve yerine ‘Deniz Muhafızı’ (Sea Guardian) operasyonu başlatılmıştır. Deniz Muhafızı operasyonu, tüm deniz güvenliği operasyonlarını yerine getirecek daha esnek bir harekâttir ve üç görevi vardır: Denizde varolan durumu farketme, denizde terörle mücadele etmek ve kapasite inşasını geliştirmek. Ayrıca Kuzey Atlantik Konseyi’nin karar vermesi halinde, dört ek görev de yüklenilebilir: Seyir özgürlüğünü devam ettirmek (uphold freedom of navigation), deniz yasaklarının yürütülmesi (conduct maritime interdiction), kitle imha silahlarının artışı ile mücadele (fight the proliferation of weapons of mass destruction), önemli altyapıların korunması (protect critical infrastructure) (NATO, 2018).

NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg 6 Aralık 2016 Dışişleri Bakanları toplantısında, Kıbrıs'ta barış sağlanmadan gerçek bir NATO-AB ilişkisinin nasıl kurulacağına dair verdiği cevapta; BM'nin Kıbrıs'taki iki toplum için çözüm bulma çabalarını desteklediğini, Kıbrıs meselesi çözümlenmemiş olsa bile, NATO-AB ilişkilerinin daha ileri bir boyuta taşınarak kuvvetlendiğini, NATO ve AB'nin Ege Denizi'nde işbirliği yaptığını, şimdi de Akdeniz'de Sofya ve NATO'nun Deniz Muhafızı Operasyonu ile çalıştıklarını ve Kıbrıs meselesinin çözümlenmesini istediğini ancak bunun NATO-AB ortaklığının bir önkoşulu olmadığını belirtmiştir (NATO, 2016b).

Stoltenberg 10 Ekim 2019'da, Yunanistan Başbakanı Kyriakos Mitsotakis ile yaptığı basın toplantısında; kıta sahanlığını da içerek şekilde K.K.T.C. ve G.K.R.Y. ile ilgili anlaşmazlıkların politik uzlaşma yoluyla BM çözüm önerilerinde desteklenmesini, bunun kalıcı çözüm için tek yol olduğunu, fakat yine de mesele halledilmezse, bir sonraki aşama olarak NATO-AB işbirliğinin ele alınacağını, NATO-AB işbirliğinin Türkiye ve tüm AB ülkelerini de içine alacak şekilde tüm NATO müttefiklerini bir araya getirmesi açısından önemli olduğunu ifade etmiştir (NATO, 2019).

ABD için enerji güvenliğinin sağlanması ve enerji nakil hatlarının sorunsuz biçimde işlemesi son derece önemlidir. Bu bağlamda 22 Mayıs 2019'da ABD Kongresi Senato ve Temsilciler Meclisi tarafından Doğu Akdeniz'de güvenliğinin ve enerji ortaklığının gelişimi için "Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019" kanun tasarısı görüşülmüştür. *Bulgular* kısmında şu konular değerlendirilmiştir: -Doğu Akdeniz'deki müttefiklerin ve ortaklıkların güvenliği, ABD ve Avrupa'nın güvenliği için çok kritiktir. -Yunanistan değerli bir NATO üyesi ve Doğu Akdeniz'in istikrarı için anahtardır. -İsrail, ABD'nin değişmez müttefiki, önemli bir stratejik ortağı ve önemli bir NATO-üyesi olmayan müttefikidir. -Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de önemli bir ortaklık ve 10 Temmuz 2018'de güvenlik işbirliğini geliştirmek üzere ABD ile niyet beyanı (Statement of Intent) imzalamıştır. -Türk Hükümeti Rusya'dan S-400 füze savunma sistemleri almaya niyeti olduğunu bildirmiştir ve bu Türkiye'ye Countering America's Adversaries Through Sanctions Act'a göre zorunlu yaptırım uygulamalarını başlatacaktır. -ABD müttefikleri arasındaki işbirliği ve enerjinin güvenliği, gelişimi ve devamlılığı; ABD'nin ulusal güvenliğindedir. -Doğu Akdeniz'deki doğal gaz gelişmeleri, bölgede ve Avrupada ekonomik kazanımlar ile enerji güvenliğine katkı potansiyeline sahiptir; bu ise Avrupa'nın çabalarını destekleyerek onu Rusya'nın doğal gazından uzaklaştıracaktır. -Doğu Akdeniz'deki enerji keşif çabaları, Hizbullah ve diğer terör örgütü tehditlerine karşı olarak güvence altına alınmalıdır. -Amerikan hükümeti çok sayıda imzaladığı ikili anlaşmalarla Kıbrıs ile yakın ilişki içindedir. -Amerikan makamları, Kıbrıs hükümetine ulusal güvenlik stratejisini oluşturması için yardım etmektedir ve siber güvenlik, terörle mücadele gibi konularda eğitim sağlamaktadır. -1987 ABD Silah yasağı, ABD'nin Kıbrıs'a silah satışını ve transferini sınırlamak için ve Kıbrıs'ın 'işgal edilen' bölgesinde yeniden birleşme çabalarının engellenmesinin önlenmesi için oluşturulmuştur. Ortaklığın izleyeceği *Politika*: -İsrail, Yunanistan ve Kıbrıs arasında inşa edilen enerji, denizlerin güvenliği, siber güvenlik ve önemli altyapıların korunmasına yönelik üçlü diyaloga katılımın devamı. -İsrail, Yunanistan ve Kıbrıs arasındaki diplomatik çabaları destekleme ve bunların arasındaki derin enerji güvenliği işbirliğine katılma, bölgede enerji altyapısına yatırım yapacak özel sektörü teşvik etme. -Kıbrıs'ın iki kesimli, iki toplumlu bir şekilde federal olarak yeniden birleşmesi için çaba sarf etmeye devam etme. -Kıbrıs'a yönelik savunma sözleşmeleri ve servislerinin ihracatı hususunda mevcut sınırlamaları kaldırmayı içeren derin güvenlik işbirliği. -NATO ve AB ilişkilerini baskı unsuru olarak kullanarak, Kıbrıs sınır ve deniz güvenliğinde yatırım yapmaya teşvik etme. -Bölgede Rusya'nın girişimlerini engelleyecek çabaları destekleme. -Bankacılık faaliyetlerinin düzenlenmesi konusunda Kıbrıs'ı destekleme. Ayrıca ABD'nin Kıbrıs'a direkt silah satışında bulunması ya da silah transferi yapmasının, ABD'nin güvenlik çıkarlarına katkı sağlayacağı, tüm dünyada ABD'ye meydan okuyan ülkeler de dahil olmak üzere Kıbrıs'ın savunması için diğer ülkelere olan bağımlılığını azaltacağı belirtilmiştir. BM'nin Kıbrıs çözümünü desteklemek ve Kıbrıs'ın NATO'nun Barış için Ortaklık programına katılımı; ABD'nin çıkarları olarak değerlendirilmiştir. Uluslararası askeri eğitim ile ilgili olan Foreign Assistance Act of 1961'e göre, Yunanistan'a 2020 mali yılı için \$2,000,000 tahsis edilmesinin kararlaştırıldığı; aynı miktarın, 2020 mali yılında Kıbrıs için de gerekli olabileceği bildirilmiştir. F35 uçaklarının Türkiye'ye transferinin sınırlandırılması ile ilgili

olarak; F-35'lerin Türkiye'ye transferi ya da transferinin kolaylaştırılması, F-35'lerin bakım ve onarımı ile ilgili herhangi bir fikri mülkiyet ve teknik verinin transferi ile F-35 depolama tesisi inşası için hiçbir fon harcanmayacağı belirtilmiştir. Ancak; Başkan, Türk Hükümetinin S-400' füze savunma sistemlerini alma gibi bir niyeti olmadığına dair yazılı beyanını Kongre'ye sunması şartıyla, bu sayılan sınırlamalardan vazgeçilebilir. Türkiye, S-400'leri aldığı takdirde NATO bütünlüğünün tehlikeye gireceği ve ABD Silahlı Kuvvetlerinin operasyonlarının kötü bir şekilde etkileneceği ifade edilmiştir (USA CONGRESS, 2019).

Bu yasa teklifinde geçen maddelerden anlaşılacağı üzere, ABD bölgede Türkiye politikalarına karşı bir siyaset izlemekte; Türkiye'nin çatışma içinde olduğu Yunanistan ve GKRY'ni desteklemektedir.

Ayrıca ABD İtalya ile Stratejik Diyalog sürecini başlatırken, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminden deniz ve hava üssü talebinin dışında Ağustos 2018 tarihinde askeri ayrıcalıklarda istemiştir (Duman, 2019, s. 220-221).

Sonuç

Kıbrıs adası, sahip olduğu kritik konumu ile dünya güç merkezleri arasındaki dengeyi etkileyecek şekilde, sürekli ve çok yönlü çıkar ve güç çatışmalarının yaşandığı bir coğrafya olmuştur. Dolayısıyla tarih boyunca siyasal, ekonomik ve kültürel yapıları şekillendirici bir rol oynamıştır. Coğrafi ve tarihsel açılarından köklü bağlara sahip Türkiye ile Kıbrıs arasındaki ilişki, yüzyıllar öncesine kadar giderken; bugün uluslararası camiada K.K.T.C.'yi bağımsız bir devlet olarak tanıyan tek ülke, Türkiye'dir.

KKTC ile GKRY'nin tek bir devlet altında birleşmesini isteyen ABD, AB ve NATO; bu birleşimin gerçekleşmesi için KKTC ve Türkiye'ye yıllardır tecrit politikaları uygulamaktadırlar. Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin karşılaştıkları yaptırımlar, ambargolar ve tehditler bugüne kadar hiçbir tarafa fayda sağlamamıştır. Kıbrıs adasında yaşayan iki toplumun, tek bir devlet olarak birlikteliği denenmiş; sonuçta Rumların Enosis politikaları ve hukuksuz eylemleri neticesinde binlerce Türk öldürülmüştür. Tek devletli bir birleşimin çözüm olmadığını, tarih bize göstermiştir. Kıbrıs meselesinin çözülmemesinde başat rol oynayan unsurlardan belki de en önemlisi, K.K.T.C.'nin tanınma sorunudur. Bugün gelinen noktada KKTC, tüm ambargolara ve diplomatik yalnızlığına rağmen, bağımsız ve egemen bir devlet olarak varlığını sürdürmektedir. Bu varlığın uluslararası camiada hukuksal olarak tanınması, bölgede deniz yetki alanlarının paylaşımı hususuna ve Kıbrıs meselesindeki egemenlik sorununa ışık tutacaktır. Özellikle ABD ile Avrupa'nın; sadece KKTC'de yaşayan Türk nüfusundan dolayı bile “hakkaniyet olarak adalet” (Bir Adalet Teorisi) kavramını kabul etmeleri gerekmektedir. Rawls'a ait olan bu kavram; herkesin yararına olacak şekilde beklentilerin karşılanması, tarafların işbirlikçi girişimlerinin karşılıklı avantajı anlamına gelmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Kıbrıs adasında yaşayan her iki toplumun, ayrı devletler olarak yararını sağlayacak ve adil paylaşım esasına dayalı çözümler üretilmelidir. Bu bağlamda KKTC'nin siyasî düzeyde tanınması en kolay ve en âdil çözüm olacaktır.

Bu coğrafyanın Türkiye'ye getirmiş olduğu birtakım faktörlerin yanı sıra, Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal kaynakların da etkisiyle bölgedeki egemenlik mücadelesi hız kazanmıştır. Türkiye stratejik, ekonomik ve ulusal açılarından büyük çıkarlarının olduğu Kıbrıs'ta son 10 yıla kadar, Yunanistan ve GKRY ile anlaşmazlıklar yaşanırken; bugün Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları nedeniyle bir çok devletle karşı karşıya kalmıştır. Yunanistan, Mısır, İsrail, Lübnan, Suriye, İngiltere, ABD, Rusya, Fransa ve AB'nin bölgeye yoğun ilgisi söz konusudur. Özellikle ABD'nin bölgede aktif olmasının nedenleri arasında; Akdeniz'in Avrupa güvenliğinin sağlanmasında önemli bir unsur olması, bölgeler arası kuvvet transferini sağlayacak konumda olması, Filistin, Irak gibi çatışma bölgelerinde yer alması, ticaret yollarını güvence altında tutmak ve Rusya'ya karşı artan gerilim nedeniyle bölgede kontrolü elinde tutmak istemesi vardır. Diğer taraftan 11 Eylül saldırılarından sonra NATO, bölgesel güvenlik ve istikrara katkıda bulunma, politik diyalogu güçlendirme, savunma reformları ge-

liştirme ve terörizmle mücadelede katkıda bulunma gibi misyonlarla Akdeniz’de etkin bir şekilde faaliyet göstermeye başlamıştır. Doğu Akdeniz’deki enerji rezervlerinin bulunması sonrasında ise görev tanımlamalarına, ulaşım yollarının ve enerji hatlarının güvenliğinin sağlanmasını da eklemiştir.

Tüm bu gelişmelerin neticesinde Doğu Akdeniz’de birçok devletin dahil olduğu haksız MEB anlaşmaları, enerji nakil hatları ve Kıta Sahaneliği sorunları; Türkiye için kritik mevzular haline gelmiştir. Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakları, Kıbrıs meselesini statik tarihsel sorunlar bağlamından çıkararak, dinamik ve rekabetçi bir düzeye taşımıştır. Bu coğrafyada Türkiye dışında kurulacak herhangi bir üstünlük; Türkiye açısından büyük risk oluşturacakken, Türkiye’nin sağlayacağı üstünlük de adeta bir kalkan görevi görecektir. Bahsi geçen hususlar çözüme kavuşturulmadığı, KKTC bağımsız bir devlet olarak tanınmadığı ve enerjide adil paylaşım sağlanmadığı sürece; Türkiye’nin ulusal güvenliği de sağlanmış olmayacaktır.

Kaynakça

- Akarçay, P. ve Ak, G. (2018). Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoekonomik Önem ve Gelişmeler, *Bartın: Çeşm-i Cihan: Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları*, 5(1), 140-156.
- Anadolu Ajansı (2019). Çam, Tuğrul, “Türkiye-Libya Antlaşması Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikasında Önemli Kazanım”, Buradan erişilebilir: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-libya-anlasmasi-turkiyenin-dogu-akdeniz-politikasinda-onemli-kazanim/1662097#> Erişim tarihi: 3.12.2019.
- A Haber, (2019). Buradan erişilebilir: <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2019/12/16/rusya-nerelerde-askeri-ussu-var-son-yillarda-sayilarini-artirdi>. Erişim Tarihi: 18.12.2019
- Aksar, Y. (2012). *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I*, Ankara: Seçkin.
- Aksoy, M. (2013). Kıbrıs sorununun mevcut uluslararası sistem açısından analizi. Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği, 173-176.
- Başeren, S. H. (2010). “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı”. İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, No:31.
- Bayraktar, Ü. A. (2015). Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Annan Planı ve Referandumun KKTC ve Kıbrıs Rum Basınındaki Stratejik Sunumunun Analizi, *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 4(8), 13-50.
- BBC News (2019). “Doğu Akdeniz: Türkiye-Libya Anlaşması Bölgede Dengeleri Nasıl Etkiler?”. Buradan erişilebilir: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50682215> Erişim tarihi: 10.12.2019
- Bostanoğlu, B. (1999). *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası*. Ankara: İmge.
- Çakar, F. Y. (2002). “Türkiye’nin Geleneksel Güvenlik Sorunu: Kıbrıs”, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Refet Yinanç, Hakan Taşdemir (Eds). Ankara: Seçkin, 309-342.
- Cem, İ. (2001). *Turkey in the New Century*, Lefkoşa: Rustem.
- Doğan, N. (2012). “Uluslararası Örgütler Nezdinde Kıbrıs Sorunu”, *Uluslararası İlişkilerde Güncel Konular ve Türkiye*, Çakmak Cenap, Doğan Nejat, Öztürk, Ahmet (Eds), Ankara: Seçkin, 9-44.

- Doğan, N. (2013). “The ICJ’s Advisory opinion on Kosovo and its ramifications for the Turkish Republic of Northern Cyprus: A tale of two Cypriot States”, Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, 18-20 Ekim 2012, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği, 161-171.
- Doğan, N. (2014). “Doğu Akdeniz’de Enerji Stratejileri ve Bölgesel Güvenliğin Geleceği”. Buradan erişilebilir: <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/dogu-akdenizde-enerji-stratejileri-ve-bolgesel-guvenligin-gelecegi>. Erişim Tarihi: 20.12.2019
- Duman, S.(2019). “Doğu Akdeniz’de Emperyal Girişimler ve Türkiye”. *Karadeniz Araştırmaları*, XVI(32), 213-230.
- Erçakıca, M. (2013). “Devletlerin Tanınması ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”, Yüksek Lisans Tezi, Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi.
- Fırat, M. (1997). *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara: Siyasal.
- Fırat, M. (2001a). “Yunanistanla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I:1919-1980, Baskın Oran (Ed). İstanbul: İletişim, 576-614.
- Fırat, M. (2001b). “Yunanistanla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II:1980-2001, Baskın Oran (Ed). İstanbul: İletişim, s.s. 102-123.
- Gürsoy, C. R. (1962). Kıbrıs Müşahedeleri, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XX(3-4), 161-209. Buradan erişilebilir: <http://dtcdfergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/2455/2227>. Erişim Tarihi: 11.12.2019.
- Habertürk, (2018). Buradan erişilebilir: <https://www.haberturk.com/tv/gundem/video/6-filo-dogu-akdenizde/459768>. Erişim Tarihi: 18.12.2019
- Kaya, Ş. (2007). Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz’in Hukuki Statüsü ve Türkiye Cumhuriyeti için Stratejik Önemi, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5(9), 19-49.
- Kedikli, U. ve Çağlayan, Ö. (2017). “Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz’in Önemi”, İstanbul: Economy and Security-International Congress of Energy,25-26 Mart 2017, 120-135.
- Kıbrıs Postası, (2019). Buradan erişilebilir: https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n273393-kktcdeki-vatandas-nufusu-350-bin Erişim tarihi: 03.12.2019.
- Kısacık, S. ve Erenel, F. (2019). Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak. *Bozok Üniversitesi:Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), 51-76.
- Meray, S. L. (2001). *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, İstanbul: YapıKredi, Takım:2, Cilt:2.
- Mevlütöğlu, M. A. (2014). “Doğu Akdeniz’in Yeni Enerji Jeopolitiğinde Bölge Ülkeleri Deniz Güçlerinin Yeri ve Etkisi”, Bilgesam, Kocaeli: Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi, 23-24 Eylül 2014, 11-26.

- N Gazete, (2019). Buradan erişilebilir: <http://www.ngazete.com/ingiltere-turkiye-libya-anlasmastan-rahatsiz-23461h.htm> Erişim tarihi: 08.01.2020
- NATO, (2015). “NATO Mediterranean Dialogue” Buradan erişilebilir: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm? Erişim tarihi: 05.11.2019.
- NATO, (2016a). “Operation Active Endeavour”. Buradan erişilebilir: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm? Erişim tarihi: 05.11.2019.
- NATO, (2016b). “Doorstep Statement” Buradan erişilebilir: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_138727.htm?selectedLocale=en Erişim tarihi: 05.11.2019.
- NATO, (2018). “Operation Sea Guardian” Buradan erişilebilir: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm? Erişim tarihi: 05.11.2019.
- NATO, (2019). “Joint Press Conferance”. Buradan erişilebilir: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_169543.htm?selectedLocale=en Erişim tarihi: 05.11.2019.
- Nozick, R. (2000). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- NTV, (2019). Buradan erişilebilir: <https://www.ntv.com.tr/dunya/iste-dunyanin-konustugu-harita-libya-ile-imzalan-anlasma,wckK89TAaUqbfoGMCskGcg> Erişim tarihi: 08.01.2020
- Pazarıcı, H. (2003). *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Turhan.
- Rawls, J. (2017). *Bir Adalet Teorisi*, Ankara: Phoenix.
- Sönmezoğlu, F. (2004). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Kıbrıs Sorunu”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der, 573-583.
- Tamçelik, S. (2011). Kıbrıs’taki İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1510-1535. Buradan erişilebilir: <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/1706/735> Erişim tarihi: 15.11.2019.
- Tarakçı, N. (2019). “Güç Dengeleri Işığında Türkiye’nin Doğu Akdeniz Stratejisi Nasıl Olmalıdır?”, *TASAM*, Buradan erişilebilir: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/51392/guc_dengeleri_isiginda_turkiyenin_dogu_akdeniz_stratejisi_nasil_olmalidir Erişim tarihi: 03.01.2020.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, (1966) No:16, Buradan erişilebilir: <http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1966-sayi-16-27.pdf> Erişim tarihi: 3.12.2019.
- T.C. DZKK, (2015). “Akdeniz Kalkanı Harekâtı” Buradan erişilebilir: https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28 Erişim tarihi: 03.12.2019.
- Turhan, A. (2016). Doğu Akdeniz ve Karadeniz’de Meydana Gelen Jeopolitik Kırılmalar ve Türkiye Jeopolitiği, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 2, 19-25. Burada Erişilebilir: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/342887> Erişim Tarihi: 04.12.2019.

- Uslu, N. (2001). “Kıbrıs Sorunu”, *21. Yüzyıl Eşiğinde Türk Dış Politikası*, İdris Bal (Ed). İstanbul: Alfa, 263-301.
- Uslu, N. (2016). *Çatlak İttifak: 1947’den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri*. Ankara: Nobel.
- USA Congress, (2019). “Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019”, 22 Mayıs 2019, H.R.2913, 116th Congress, 1st Session. Buradan erişilebilir: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/2913/text?q=%7B%22search%22%3A%5B%22CYPRUS%22%5D%7D&r=4&s=1> Erişim tarihi: 18.11.2019.
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye, *Bilge Strateji*, 4(6). Buradan erişilebilir: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/43486> Erişim tarihi: 03.01.2020.
- Yaycı, C. (2020). Türkiye Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Andlaşmasının Sonuç ve Etkileri, *Kriter*, 4(42). Buradan erişilebilir: <https://kriterdergi.com/dis-politika/turkiye-ve-libya-arasindaki-anlasmanin-sonuc-ve-etkileri> Erişim tarihi: 03.01.2020.